

ANTROPOLOGINĖS KULTŪROS KREATYVUMAS CHAOSMOSO EVOLIUCIJOS KONTEKSTE

Kęstutis Šerpetis

Klaipėdos universitetas

Politologijos katedra

Minijos g. 153, Klaipėda

El. p. politol@smc.ku.lt

Įvadas

Šiuolaikinės kultūrologijos metodologinė diferenciacija ir fragmentacija artėja prie lemtingos jai disfunkcionalumo ribos. Jei tvirtai su-
ręsta ir tradiciškai patikima empirinių tyrimų bazė kol kas leidžia Vakarų
(ypač anglosaksiškos dalies) socialiniams ir kultūriniais antropologams
remtis įprastais metodais ir priegomis, tai realiai ir gyvybingai besireiš-
kiantys Vidurio ir Rytų Europoje ideologiniai, kultūriniai-istoriniai ir
mentaliniai skirtumai bandymus tiesiogiai perimti, mėgdžioti ir kopijuoti
vakarietiškus tyrimo *patternus* paverčia formaliais ir iš esmės neproduk-
tyviais „simuliakrais“.

Ypatingas nacionalizmo vaidmuo istoriniame, politiniame ir kul-
tūriniame šio regiono tautų tapsme, specifinis periferinis ir pusiau-kolo-
nijinis statusas bendraeuropinėje istorijoje tarp Vakarų ir Rytų polių ir
didžiulė kultūrinių lygių, kalbų ir konfesijų įvairovė, neišvaldyta jokiais
universalistiniais imperatyvais itin determinuoja šios heterogeninės situa-
cijos ne tik empirinį, bet visų pirma konceptualinį įsisavinimą. E. Gellneris
konstatavo istorinių „Europos laiko juostų“ išskyrimo būtinumą kaip
preliminarinę šių pačios Europos „subkontinentų“ kultūros ir istorijos
adekvačios suvokties sąlygą.

Tačiau šiuolaikinės modernizacijos ir globalizacijos mastai ir tem-
pai reikalauja apibrėžti jų dinamikos bendrumo aspektus ir tendencijas,
kuriais remiantis taptų įmanoma diferencijuoti specifines kiekvieno re-
gionų ypatybes ir jų tarpusavio komponavimo, derinimo ir realizacijos
galimybes.

Šiame straipsnyje bandoma pateikti tokią vienijančią *evoliucijos*
sampratą, kuri ne tik fiksuotų universalius skirtingų kultūrų istorijų bruo-
žus, bet ir atvertų kitų, alternatyvių kultūrinių ir antropologinių priegų
potencijų sklaidos ir raiškos formų erdvę.

Evoliucionizmas ir sinergetika

Kultūrologijos išsiskyrimas į savarankišką discipliną siejamas su L. A. Whiteo (1900–1975) darbais, nauju pagrindu plėtojusiais Teiloro, Morgano ir Spenserio evoliucines idėjas. Svarbu, kad evoliucionizmo pakraipos Renesansas vyko principinės polemikos su dominavusiomis funkcionalizmo ir stuktūralizmo metodologinėmis nuostatomis eigoje. Neokantiečių mokyklos suformuluoto gamtos ir kultūros mokslų skyrimo principo kontekste atsivėrusi galimybė moksliskai tirti visuomenę ir kultūrą rėmėsi pirmiausia evoliucionizmo metodologiniais įdirbiais. Aiškinant kultūros kilmę natūraliomis priežastimis, jos evoliucinė dinamika, pasak Whiteo, įgyja nuoseklų ir objektyvų pobūdį. Klasikinė socio-kultūrinė paradigma orientavosi į vidinių – rasės ir individų dinaminis skirtumus, ir išorinių – aplinkos (socialinių, ekonominių, transkultūrinių) veiksnių fiksaciją, aprašymą ir palyginimą. Tuo buvo grindžiamas ypatingas kultūrinės antropologijos dėmesys primityvių genčių ir tradicinių bendruomenių tyrimui (stebėjimui, aprašymui, analizei ir empiriniams apibendrinimams).

Whiteo darbų įtakoje susiformavęs neevoliucionizmas, atsižvelgdamas į ankstesnę funkcionalistų kritiką, akcentavo adaptacijos (tiek biologinės, tiek kultūrinės) mechanizmų evoliucijoje reikšmę. „Evoliucijos proceso esmė tame, kad šie mechanizmai kontroliuoja žmonių santykių su aplinka parametrus ir reguliuoja atitinkamų kintamųjų reikšmes (pvz., išteklių ir informacijos apykaita, poveikis aplinkai ir pan.)“ (*Культурология*, 1998).

Pabrėždamas ekstrasomatinių socialinės būties evoliucijos aspektą, White iškėlė technologinės posistemės svarbą kultūrinių sistemų kaitoje. Žmogaus prisitaikymas gamtinėje aplinkoje suponuoja išgyvenimo reikmių užtikrinimą, todėl technologinių sąveikų prioritetiškumas lemia kultūros dinamizmo neatsiejamumą nuo energetinių sąnaudų. Pasak Whiteo, gyvenimo atžvilgiu kultūra reiškiasi kaip „ekstrasomatinis mechanizmas, skirtas laisvos energijos įsisavinimui, pertvarkai ir panaudojimui žmonijos reikmėms“ (White, 1987).

Šiuo požiūriu kultūra iškyla savotišku sudėtingos termodinaminės sistemos variantu. Kultūrologiškai interpretavęs vokiečių fizikochemiko W. F. Ostvaldo idėją apie energijos kontrolę, White visuomenės gebėjimą pertvarkyti energiją sureiškšmino iki universalaus kriterijaus, lygindamas įvairias kultūras ir bendruomenes, statuso. Teigiama, kad kultūros

išsivystymo laipsnis proporcingas pertvarkomos ir panaudojamos energijos kiekiui. Šių atitikimų pagrindu buvo suformuluotas universalus kultūros evoliucijos dėsnis (t. y. „White dėsnis“): „Kultūra vystosi atitinkamai energijos kiekiui, eikvojamam kiekvienam gyventojui per metus“ (White, 1987).

Suprantama, energetinis veiksnys šiuo atveju išreiškia kompleksinį procesą – darbo, kaip apykaitos tarp visuomenės ir gamtos proceso, vyksmą. Svarbiausia šio proceso ypatybė – grįžtamųjų ryšių tarp abiejų pusių dinamika. Būtent pastaroji šiandien pretenduoja į evoliucinio proceso *primum mobile* ir jo fundamentinės esmės rangą.

Toks požiūris inicijuoja savijudžių sąveikų reikšmės gamtinių ir socialinių (kultūrinių) sistemų evoliucijoje problemą. Materialių (ekstrasomatinių) ir idealių (simbolinių) kultūros komponentų energetiniai ekvivalentai, reprezentuojami tokių sąveikų raiškas objektų tapsme ir kaitoje, aktualizuoja sociokultūrinių, saviorganizacinių efektų, entropijos, chaoso įtvarkos ir savireguliacijos temas. Todėl pastarųjų bendramokslinis ir universalistinis metodologinis potencialas numano sisteminių kultūrinių objektų evoliucinės dinamikos vertinimą tarpdisciplininiame kontekste. Įtakingiausiu ir produktyviausiu metodologiniu atžvilgiu šioje srityje dabar reiškiasi sinergetikos mokymas, atsiradęs XX a. antrojoje pusėje.

Bendriausiai sinergetika apibrėžiama kaip mokymas apie saviorganizacijos procesus įvairiausios prigimties ir pobūdžio sistemose. Susiformavusi gamtamokslinėje terpėje, sinergetika per pastaruosius dešimtmečius gerokai humanitarizavosi, tuo pačiu metu ne tik neprarasdama, bet ir gilindama savąsias tarpdisciplininės sintezės potencijas, t. y. virsdama nauja pasaulėžiūrine paradigma. Tikrovė sinergetikos šviesoje iškyla kaip: 1) atvira; 2) saviraidi; 3) nelinijinė; 4) determinuoto chaoso sąlygojama sistema, kurioje sąveikauja (papildo, supriešina, persilieja, atsinaujina) materijos, energijos ir informacijos srautai, užtikrinantys nepaliaujamą ir sudėtingėjantį realybės tapsmo – evoliucijos – vyksmą.

Pabrėžtina, kad saviorganizacinis procesas kultūrinėje sistemoje pasižymi ypatingu spontaniškumu ir saviveiksnumo pobūdžiu, sąlygotu kultūros evoliucijos supersudėtingumu ir chaotiškumu pradinėse savo tapsmo stadijose ir apibrėžta įtvarka brandžios makrostruktūros etapuose. Todėl kultūros saviorganizacija apibendrintai suprantama kaip disipacijos (išsisklaidymo, energijos praradimo, krizės) ir kristalizacijos (įvairovės ir įcentravimo augimo) procesų sąveika, kurioje teigiamų /

neigiamų grįžtamųjų ryšių dinamizmas ne tik užtikrina sociokultūrinių sistemų išlikimą / nykimą, bet ir jų gebėjimų įsisavinti naujas funkcijas ir vaidmenis augimą, taip pat jų transformaciją ir plėtrą.

Pastarosios ypatybės vystymasis sąlygoja visos sistemos sudėtingumo, kartu ir jos nestabilumo augimą. Fundamentali sinergetinės prielagos idėja apie sudėtingų sistemų dinamikos nelineiškumą transformuoja ir jos determinavimo sampratą. Kultūrinės sistemos atvirumas problematizuoja jos imanentiškumo, t. y. savibūties autonomijos ir atskyrimo nuo jos aplinkos, konteksto ir pan. klausimą.

Ypač aštriai šiuo atveju iškyla kultūrinės sistemos entropijos problema, kadangi nelinejinės evoliucijos pagreitis, skatinantis (t. y. katalizuojantis) jos nestabilumo augimą, tuo pačiu metu didina ir pačios sistemos struktūrinės įtvarkos mažėjimą dėl energijos su aplinka mainų

Lokalinėse (tautinėse) kultūrose, savo funkcionavime besiremiančiose tradicijomis ir hierarchiniais-struktūriniais ryšiais, tokios įtvarkos lygio mažėjimas kompensuojamas jos vertybinių normų veikimo išplėtimu ar formų sekos papildymo būdu. Kai visą pasaulinį socialinį universumą sudaro tokios lokalinės kultūros, jų sugestyvi-kontrugestyvi sąveika nedaro entropijos sisteminiu kultūrinės evoliucijos veiksmu, nes entropijos raiškos tokiais atvejais susiveda tik į lokales fluktuacijas atskirose kultūrinės sistemos grandyse.

Sociokultūrinių modelių tipologija

Klasikinis socialinės-kultūrinės entropijos pasireiškimas siejamas su aplinkos (gamtinės ar socialinės) pažeidimais, sąlygojančiais sociumo gebėjimą palaikyti funkcinę sistemos vienybę ir balansą. Jei primityviose bendruomenėse šį vaidmenį atlieka tradicija, tai diferencijuotose į pirmą planą iškyla adaptacija, realizuojama teigiamų / neigiamų grįžtamųjų ryšių tempais. Šio proceso evoliucinė išdava – nauja socialinės saviorganizacijos kokybė, t. y. naujas stabilumo lygis, apibūdinamas socialinės-istorinės sistemos atvirumo augimu. Stabilumo santykinumas transformuoja sociumo savisaugos vientisumą, viena vertus, dėl augančių jo paties gimdomos ir plėtojamos „antrosios gamtos“ – kultūros determinacijų, kita vertus, dėl pačios kultūros determinavimo socialinės bendrijos reikmėmis.

Todėl sociumo savireguliacija realizuojama paradoksaliu būdu: socialinio stabilumo išsaugojimas numano kultūros atvirumo skatinimą,

išplečiantį jo egzistavimo horizontą, dėl to augantis kultūros spontaniškumas turi būti priskiriamas prie sociumo reikmių, išlaisvinant imanentines socialines potencijas.

Schemiškai „kultūros-visuomenės“ santykis išreiškiamas dviejų posistemų – socialinės ir kultūrinės – sąveika. Pirmoji apima socialinių daiktų (idealių ir materialių) visumą, o antroji – jų kultūrinių reikšmių įvairovę. Tokios sąveikos reguliarumas, t. y. daiktų ir reikšmių santykis turi heterogeninį pobūdį (pvz., gali būti potencialiu, aktuali, atsitiktiniu, fragmentišku ir pan.), priklausantį nuo kiekvienos jų raiškos pilnatvės. Esant visavertei abiejų savirealizacijai visos reikšmės įsikūnija, o visi daiktai įgauna reikšmes ir statusus. Tačiau tikrovėje šis atitikimas realizuojamas tik tam tikru laipsniu, sąlygojama kultūros ir sociumo abipusės distancijos mastu, t. y. svyravimu tarp atsiribojimo (diferenciacijos) ir suartėjimo (integracijos) polių.

Šiuo pagrindu skiriami trys tokio atitikimo modeliai:

1. Stacionarinis uždaro tipo atitikimas. Tokia sistema evoliucionuoja, tačiau santykis tarp daiktų ir reikšmių iš pagrindų nekinta, todėl išorinės aplinkos poveikiai nėra žymūs. Atsirandant aiškesnėms įtakoms (novacijoms), jos asimiliuojamos arba išstumiamos, priešingu atveju sistema griūva.

2. Tikslinio-projektinio tipo atitikimas. Kultūrinės reikšmės yra racionalios tikslinės veiklos rezultatas. Normatyvumas šiuo atveju virsta analizės ir numatymo funkcija. Socialinės-kultūrinės entropijos raiškos neutralizuojamos pakeičiant neadekvatų vertybinį-reikšminį konstruktą nauju, situacijai adekvačiu vertybiniu objektu. Stabilumas užtikrinamas nuolatiniu kultūriniu projektavimu, nors tai problematizuoja perimamumo išsaugojimą.

3. Valdymo pobūdžio atitikimas. Duotu atveju turima pirmų dviejų sistemų sintezė. Daiktai gali būti natūralios-istorinės atrankos arba tikslinio projektavimo išdava, o kultūrinės posistemės elementai – kuriamų socialinių daiktų modeliai. Vėlgi projektyvios reikšmės, patenkančios į kultūrinę posistemę, virsta natūraliomis kultūrinėmis reikšmėmis.

Tokiu būdu pastarasis kibernetinis modelis dėl savo atvirumo nesuvedamas tik į socialinę-sisteminę determinaciją, kas leidžia distancijuotis nuo jos, siekiant kultūros saviplėtos laisvės. Atitinkamai projektavimas virsta kultūros mechanizmų veikos reguliavimo priemone, realizuojančia tiek istorinių, tiek projektinių sistemų tikslus ir idealus.

Socialinė-istorinė tikrovė koreguoja šiuos scheminius-modelinius atitikimus, išryškindama jų neužbaigtumą, sampynas ir tarpusavio įtakas. Adaptacijos, kaip kultūrinės sistemos saviorganizacijos veiklinio mechanizmo gilinimas, numano sisteminės vienybės, kartu ir kultūros augimą. Kitaip tariant, kultūros įvairovė sąlygojama naujų veiklos rūšių atsiradimu, kuriuose kultūros procesualumas reiškiasi vektoriais, konstituojančiais reikmių ir mentaliteto sampyną. Tai leidžia išvelgti ir apimti aibę stabilių ir autonominių struktūrų (pvz., mokslinės bendrijos ir įstaigos, žemės ūkio industrija, institutai, bankai, organizuoto nusikalstamumo struktūros), kurios sąveikauja tarpusavyje, sudarydamos vieningą dinaminį kultūros kontūrą. Potencialiai kiekvienas tokių vektorių siekia dominavimo visoje sistemoje, konkuruoja vienas su kitu ir koadaptuojasi, sukurdami santykinį balansą. Jo pažeidimo dėl naujų vektorių atsiradimo padarinių klostosi kultūrinių transformacijų ir revoliucijų prielaidos.

Suprantama, kad ne visos naujos vektorių reikšmės turi lemtingą sistemos egzistavimui pobūdį, net jei ir skatina nestabilumo augimą. Sinergetikos požiūriu sudėtingų (socialinių-kultūrinių) sistemų ypatybė ta, kad jų entropijos ir nestabilumo augimas daro tikėtinu proveržį į naujo stabilumo horizontą. Kadangi pastarasis evoliuciškai ir dėsningai būna trapesnis nei ankstesnis būvis, tenka keisti, modifikuoti, kurti vis naujas kultūros formas ir veiklos rūšis, greitanančias imanentinį sociokultūrinį vystymąsi (ir vis dažniau – istorijos vyksmą apskritai).

Ši universali XX a. pabaigos kultūros raidos ypatybė gerokai revizuoja tradicinių universalistinių, spontaniškai kylančių sociokultūrinių poreikių įtvarkos mechanizmų efektyvumą, t. y. šiandien tokių sociokultūrinės savireguliacijos būdų, kaip tradicija, simbolizacija, ritualizacija, šventė ir pan., taikymo galimybės ne tiek mažėja, kiek tampa formalioomis, vienmatėmis, kadangi jų turinys arba devalvuojasi šio amžiaus perturbacijose, arba „perteka“ į kitas, mažiau struktūruotas, išoriškai organizuotas raiškos ir savirealizacijos formas.

Tipišku tokios kultūrinių formų involiucijos pavyzdžiu yra šventė. Lietuvoje, nepaisant institucionalizuotos ir legalizuotos jų gausos, formalūs istoriniai ir tradiciniai vertybiniai imperatyvai ir paverčia daugumą jų periodiškai reanimuojamais reliktais ir sociokultūriniais „falsimuliakrais“ (Šliogeris). Nepaisant laisvalaikio augimo, šventės, kaip bendruomenės solidarizacijos dramatiško žaidybinio giluminių mitologinių, socialinių ir kultūrinių istorinių simbolių viešos eksplikacijos būdo, poreikis netapo rudimentiniu, priešingai, įgijo permanentinį ir įvairialypį

pobūdį. Tai aiškintina ne tik modernios kultūros pliuralizacija ir karnavalizacija, bet ir postmodernizmo įtakų skatinamo krizinio vystymosi ypatybėmis (Якимович, 2006: 47–49). Šventės išgyvenimo transformacijoje ryškiau iškyla imanentinė takoskyra tarp jos sampratos, kaip socialiai organizuotos pasaulėtvarkos simbolinio triumfo, ir jos, kaip nekasdienio simbolinio susitapatinimo su universumu ir jo stichijomis, vaizdingai įkūnytomis kultūros kloduose, patvirtinimo.

Jei pirmoji interpretacija iškelia kultūrinių potencialų ir formų angažuotumą socialiniais ryšiais, tai antroji siekia atrasti globalinį kultūrinės evoliucijos pirmavaizdį ir įkomponuoti sociumą ir kultūrą į jos ritmą.

Šiuolaikinis socialinės ir kultūrinės saviorganizacijos ambivalentiškumas liudija apie jų sąveikų nelineiškumo augimą. Šiame kontekste regimas tradicinių sociokultūrinių funkcinių determinacijų silpnėjimas bendrajame kultūros audinyje. Klasikiniu požiūriu šiuos pokyčius reikėtų vertinti kaip kultūros disfunkcionalumą, sąlygotą kultūrinių reikšmių pertekliumi, vedančiu sistemą į abstrakčių simbolių ir statinių ritualų socializacijoje dominiją, arba į socialinių struktūrų diktatą kultūrinių formų saviorganizacijoje, vedančiu į mitologizaciją ir ideologizaciją.

Abiem atvejais toks disfunkcionalumas įtraukia destruktinius mechanizmus, skatinančius progresuojančią kultūrinio proceso chaotizaciją. Pastarosios tradicinės neigiamos konotacijos neatspindi šiuolaikinės kultūros nelinejinio vystymosi dinamizmo ir suponuoja jos permąstymą sinergetinės paradigmos šviesoje.

Chaosmoso saviauga

Principinė chaoso interpretacija kaip kreatyvos (kūrybinės) terpės, atsirandančios disipacinės struktūros viduje ir inicijuojančios lemtingų visos sistemos evoliucijai fluktuacijų (deviacijų, disfunkcijų, anomijų) vaidmenį, augančios naujos struktūros atsiskleidžia metodologiniame postmodernizmo filosofijos horizonte. Realybės suvokimas kaip atviros, pliuralistinės ir judrios semantinės erdvės (aplinkos) numano jos tolesnę sistematizaciją ir įreikšminimą kaip intervencijos į preliminariai asemanizuotą erdvę-aktą. Nelinejinių kultūrinio proceso reikšmių sąveikų ir jų sampnyoje (plg. „rizomos“ įvaizdis) tikrovė iškyla ne kaip struktūriškai diferencijuota ir stabili sistema, o kaip inspiruojanti ir modeliuojanti chaosą vienovė, t. y. kaip „nuolat save atkurianti aplinka“ (Delleuze & Guattari).

Tokia vienovė, postmodernizmo filosofijoje įvardijama *chaosmoso* terminu, apibūdina aplinką, neišreiškiamą tradicinėmis kultūros antinomijomis ir opozicijomis, tačiau akcentuojanti imanentinį ir potencialiai begalinį realybės įprasminimo (įtvarkos) procesą, nesiejamą su ankstesniu ar esamu įtvarkos lygiu. Chaosmoso situacijos tapsmas sąlygojamas permanentinio nestabilumo, kaip fundamentalaus modernios kultūros bruožo, būviu. Ši būseną legitimuoja „kreatyvumo prezumpcija“ kaip nestabilių chaotizuotų sistemų tikėtino vystymosi intenciją. Pastarosios trajektorijos nenusipėjamumas apibrėžiamas kaip chaoso – kosmoso – vienovė, kurioje cirkuliuoja („perteka“) kreatyvumo potencialas („eonai“), sukuria „dinaminio chaoso“ situaciją, ir kurioje bręsta labiausiai tikėtinas sistemos judėjimo į atraktorių vektorius, sinergetikoje apibūdinamas „tvarkos iš chaoso“ principu.

Taigi, atsiribodami nuo klasikinių linijinių sociokultūrinio proceso paradigmu, šiandien gresiančių neišsprendžiamais paradokais, galima nusakyti pagrindinius (post)modernaus kultūros procesualumo bruožus, jo orientavimo būdus ir formas.

Euristiniu kultūros raidos konstruktu laikant *įprasminimo būdą*, galima apibendrinti jos raiškų įvairovę kaip prasmėteigos veiklą. Kultūrinė-civilizacinė įvairovė šiame kontekste išskyla kaip prasmėteigos būdų skirtumas, kuriame jų egzotiškumas, „šaknų“ paieška vertintina kaip teleologizmo inversija. Jos universalistinių prasmų išsiskyrimas su žmogiškojo gyvenimo prasme XX a. kultūroje lėmė ankstesnės jos konfigūracinės vienovės griūtį ir neklasikinės išvalgos realybės įsisavinime atsiradimą. Pavyzdžiui, dailėje pakito erdvinės perspektyvos samprata, muzikoje atsisakyta sąskambio ir tonalumo, literatūroje atsirado polifoninis romanas, eseizmas ir „sąmonės srauto“ pakraipos. Moksle šie pokyčiai reiškėsi reliatyvumo ir papildomumo principų įvedimu, objektyvumo / subjektyvumo absoliutizavimo įveikos, taip pat „giluminės psichologijos“ ir filosofinio postmoderno atsiradimu.

Kultūros savimonės modusai

Dominančių ir akcentų kaita kultūros branduolyje, susidedančiame iš dviejų pagrindinių komponentų – prasmės ir vertybės – aktualizuoja kultūros savimonės temą. Pažymėtina, kad tai ne apibrėžta erdvėlaikinė forma, būdinga menui, o kultūros formos, kurių baigtinis įsisąmoninimas neįmanomas dėl jų raiškos prasminiuose atsitiktinumo, likimo, persona-

laus išgyvenimo ir pan. rėmuose specifikos (unikalumo). Procesinis jų pobūdis kultūrinę savimonę paverčia jos *saviprata*. Pastarosios eksplikavimo nuoseklumas numano pagrindinių ir reikšminių bruožų išskyrimą, kurių kiekvienas išreiškia apibrėžtą tapsmo etapą ir „įveiktu“ būdu dalyvauja kito išsirutuliojime, determinuodamas ir stimuliuodamas jo plėtrą.

Pirmuoju kultūros savimonės modusu laikytinas *mimezis*, suprantamas kaip pažinimas, mėgdžiojantis tikrovę. Būdamas konkrečia gyvenimo procesų sinteze, jis skirtas sujungti tikrovėje išsklaidytus momentus (būtinus ir kultūrinius-dvasinius egzistencialus), iškeliant pagrindinius (tikslinius) ir atskiriant atsitiktinius. Todėl tai ne tik mechaniška tikrovės kopija, apgaubta maginių ritualų ir simbolių aura, tačiau dar ir ne kūryba kaip tokia. Tuo pačiu metu mimezis yra ir ne žaismas, nes jis orientuotas į praktinius tikslus ir atitikimą tikrovei pagal *minimaks* principą. Su tuo susijęs kultūrinio ir magiškojo momentų dvasinėje žmonijos raidos funkcionalumas, kuriame pirmasis orientuojasi į išorinę tikrovę, siekdamas jos užbaigtumo, o antrasis susijęs su transcendentiniu pasauliu, siekdamas jo emanacijos tęstinumo. Todėl visų pirma plėtojasi tikrovės perskyra į natūralią ir dirbtinę aplinką; antra, mimezio mechanizmas auga proporcingai kultūros sistemos atvirumui ir sudėtingumui.

Jei pradiniuose etapuose pamėgdžiojimas tipizuoja žmogaus sąveikų su stichijomis spontaniškumą, tai vėlesniuose siekiama eliminuoti stichijų įtaką, „kanalizuojant“ jas į dirbtinę – socialinę-kultūrinę – aplinką alegorijų, simbolių ir vertybių formomis. Jų tarpusavio atitikimas tarsi susikeičia vietomis: ne žmogus mėgdžioja tikrovę, o tikrovė suvokiama kaip žmogaus kuriamo pasaulio atspindys. Todėl antropomorfizacija šiuo atveju traktuojama kaip antrinis mimezis.

E. Burke mimezį vertino kaip sąlygotą dirbtinę aplinką mechaniską prisitaikymą prie novacijų. Tačiau iš tiesų sociumas yra ne mechanizmas, o organizmas. Dinamiško ir greito vystymosi situacijoje mimezis (t. y. kitų bendruomenių patyrimo perėmimas) slopina savą kūrybinę iniciatyvą ir pertraukia raidos nuoseklumą, provokuodamas „šulišką“ vystymąsi.

Kita vertus, šiame spontaniškume, sąlygotame vienos epochos idėjų ir vertybių ekstrapoliacija į kitą (pvz., biblinė anglų revoliucionierių retorika, romėniški Didžiosios Prancūzų revoliucijos „koliažai“ ir pan.), glūdi svarbi bendrareikšmiška ypatybė. Mimezis reiškiasi kaip ideali archetipinė struktūra, vertinga ne tiek dėl „perėmimo“, kiek dėl jo „įveikimo“. Toks aktas tampa būtinu atspirties tašku, įgalinančiu „apversti“ pa-

senusių prasmių ir vertybių pasaulį. Todėl pamėgdžiojimo vertingumas atsiskleidžia jo gebėjimu žadinti istorinės ir kultūrinės kūrybos potencijas. Šiuo aspektu mimezis reiškiasi savotišku disipacinės struktūros modeliu, labai jautriu neįprastiems poveikiams, tampantiems įvairialypių sistemos vystymosi krypčių spektro katalizatoriais.

Minėtoji ypatybė, būdinga kultūrinių sistemų raidai, inspiruoja kitą svarbų jos savimonės modusą – *redundanciją* (perteklumą). Pagal antropinį principą Visata neapėpiama todėl, kad tik dėl neišmatuojamos įvairovės įmanomas tokių sudėtingų formų, kaip žmogus, socialinė organizacija ir kt., atsiradimas ir evoliucija. Analogiškas vertinimas stebimas ir kultūros sampratoje: Universumo evoliucijos kontekste ji reiškiasi kultūriniu Kosmosu, nepaliaujamai įreikšminančiu ir įdaiktinančiu Būties *takumą*, aprioriškai „prasišviečiantį“ bet kurios prigimties vaizdinių, reikšmių ir prasmių sinonimikos ir semantikos lankstume ir paslankume (Налимов, 1996).

Todėl kultūrinė-prasminė redundancija laikytina kultūros savibaišios *sine qua non*, besireiškiančia jos virštekline aktualiai realybei reikšmių, prasmių ir vaizdinių emanacija, kylančia iš potencialiai neišsemiamo kultūros būties „turiningo vakuomo“. Iš jo ištekanti aktuali (regima) kultūra gali laisvai varijuoti įvairiausių reikšminių reikšmėmis, idėjomis, procesais ir santykiais, formuojančiais žmogiškosios dvasios „karkasą“.

Potencialiai begalinių interpretacijų ir prasminių pertvarų horizontas atveriamas bet kuriame dvasinei kultūrai pasiekiamame pasaulėbūties klode – materialiojoje, informacinėje, organizacinėje sferose, mokslo, religijos, meno ir kt. srityse.

Ant šio pagrindo formuojasi nuolatiniai kultūros „idealūs tipai“, t. y. santykinai stabilizuotos ir universalios kultūrinės reikšmės, tarnaujančios dinaminiais kultūros algoritmais. Kitas jų euristikos aspektas – kultūrinio kosmoso deviacijų ir išsigimimų „stebėseną“, kai determinuotas chaosas kaip kreatyvumo laidas dėl tam tikrų aplinkybių ima stingti. Tada prasminis kultūrinių aktų branduolys tirpsta detalizacijose, kurių aibės augimas stimuliuoja linijinę chaotizaciją. Tuomet perteklumas išsigimsta į vaizdinių viršapibrėžtumą, poelgių viršmotyvavimą, stiliaus reliatyvizaciją ir pan., gilinančius visuminę kultūrinės dvasios entropiją.

Tokių situacijų dažnis – kultūrinės evoliucijos tempų, pagreičio nevaldomo didėjimo pasekmė. Jų pozityvus sprendimas – kultūros vienovės ir vienybės dialektiškumo išvalgoje, nes kultūros būtis yra tuo pačiu metu besiskiriančių – praėjusių, esamų ir būsimų – kultūrų sąlyčio

ir bendravimo procesas. Tik šiose tarpusavio „pertakose“ kiekviena šių dimensijų atranda savo daiktinį ir reikšminį atitikimą. Tuo kultūra principaliai ir skiriasi nuo „klonavimo“, kaip paplitusio masinėje kultūroje technologinio mechanizmo, tiražuojančio stereotipus.

Tokia kultūros erdvėlaikio dimensijų sąveika atveria dar vieną imantinį modernios kultūros bruožą – *dialogizmą*.

Bendravimas kultūroje – ne tik informaciniai mainai, bet ir bendrabūvis bei tarpusavio stimuliacija, sąlygojanti *ginčo* peraugimą į *dialogą*, kuriame išryškėja kiekvienos jame dalyvaujančios kultūros ar jos dimensijos prasmų autentiškumą. Toks interaktyvus kontaktas suponuoja ne tik sąveikaujančių kultūrų neišsemiamumą, bet ir dialoge išsirutuliojančių naujų ir netikėtų kiekvienos kultūros fenomeno, vaizdinio ar kūrinio realią ar potencialią reikšmę, vietą ir vaidmenį. Todėl visumoje dialogizmas vertintinas kaip:

- adekvati kultūros būties forma;
- universali kultūrų bendravimo priemonė;
- efektyvus kultūros supratimo būdas.

Reikia pabrėžti, kad dialogas tampa ypač raiškiu (kriterišku) bifurkaciniuose kultūros vystymosi taškuose, kuriuos perėjus entropija ir chaotiškas sistemos blaškymasis slūgsta, stabilizuodamas savo vidinių procesų, santykių ir „daiktų“ raiškas. Jų spontaniškumas lokalizuojasi ir virsta potencialia, t. y. plėtojasi implicitiškai pačios kultūrinės sistemos gelmėse.

Tokiu būdu dialogas atveria kultūros supratimą kaip *ribą*, kur susitinka iki(už)kultūra ir aktuali civilizuotos buities kultūra, smulkmeniškos detalizacijos ir lėkštumo įveika suponuoja perėjimą į atvirą kultūrinio kosmoso apibrėžtumą, išsivystantį iš ikikultūrinio chaoso perturbacijų (plg. absurdo pjesių semantines ir erdvines-daiktines parafrazes, „sąmonės srauto“ retoriką ir kt.).

Jei šios *ribos*, *briaunos*, chaosui pereinant į kosmosą ir atsinaujinant, metodologinė pajauta blėsta, kultūrinis kosmosas virsta *inkrustacija* (grožio monopolis atitenka grožio salonams ir fotomodeliams, estetika – savadarbiams dizaineriams, o protas suvedamas į aforizmų rinkinius).

Dialogas kaip kultūrų tarpusavio palyginimas inspiruoja pasaulio išvalgą tarsi „pirmą kartą“, t. y. numano jo simbolinį kūrimą – perprasmimą. Tokia kultūros samprata atveria jos pačios savimonės autentiškumą.

prasmę. Kitaip tariant, dialoge vyksta svetimos (uždaros) sąmonės „atvėrimas“, monologinio *Aš* įpynimas į *polilogo* komunikacinę įvairovę. Apriorinis „bendražmogiškumas“ virsta daugiareikšmių ir tarpusaviai papildančių sąveikų, difuzijų ir emanacijų simfonija.

Vienu metu būtina (orientuojantis į sinergetinės „nestabilumo filosofijos“ atskleidžiamą pasaulėvaizdį) matyti, kad realybė – tai negrižtamas „poslinkio pasaulis“, t. y. pilnatvė jame realizuojasi kaip ambivalentiškas *dinamiško / statiško, potencialaus / aktualaus, įtvarkyto / chaotiško, uždaro / atviro* ir kt. kultūros sąveikų santykinis balansas. Kultūra iškyla kaip savotiška „vidurio linija“ – *mezokosmosas*.

Tokio būvio išrutuliojimas, eksplikacija ir įkomponavimas į sociumo audinį, kontraversiškai derinant priešingas galimybes, kraštutinumus ir alternatyvas, išryškina *žaismės*, kaip dinaminio kultūros „vidurio“ išlaidymo gradiento, kartu ir jos pagrindinio, modernaus bruožo turinį.

Žaismėje savotiškai persilaužia visi ankstesni kultūros tarpusavio bruožai. Žaismė atveria (atkuria) ir modeliuoja laisvės ir kūrybos viršenybę prieš išorinį pasaulėbūties determinizmą. Pastarojo įveikoje žaismė įtvarko prasminę būties begalybę mimetiškai, o praturtinama perteklinių kultūrinių formų įvairove brandina dialogizmą.

Savaiminis žaismės dualizmas kultūroje atspindi pasaulėbūties etapų kaitą, stimuliuojama veikla, kurios galutiniai tikslai ir rezultatai niekada iki galo nėra atskleidžiami. Žaismė šioje situacijoje siekia išryškinti bendrą istorinių-kultūrinių formų vystymosi vektorių ir atskleisti giluminį jo intencijų mechanizmą. Tuo atkuriamas ne pats judėjimas, o to judėjimo dinamizmas, kaitaliojantis savo polius ir vektorius simboliename erdvėlaikyje. Todėl žaismė iš tiesų į nieką nenukreipta: ji „audžia“ saviveiksnios ir savipakankamos Vienovės vaizdinį. Todėl nesunku gretinti ir skaidyti bet kokias apibrėžtybes ir baigtinumus. Žaismės „lauke“ jų kontūrai ima vibruoti, t. y. periodiškai išeina ir grįžta į savo esatį (jie ne „yra“ ar „nėra“, bet „už-yra“). Fenomenų ryšiai „plonėja“ ir „skaidrėja“, pereidami į savotišką transcendentinę „tarsi“ būklę. Visos prasmės tarpusavyje susilygina, o turiniai vienas su kitu tampa adekvatūs kuriant vieningą kultūrinės dvasios hologramą.

Suprantama, kad šios kultūrinės žaismės niuansai – tik akimirksniai, pertraukiami kanoninio-statusinio realybės determinizmo nepaliamajam ir daugialypiui spaudimui. Tokie poveikiai didina entropiją, vedančią laisvą ir nevaržomą kultūros saviraišką į „žaisminę distrofiją“ (Maldona-

do, 1970) arba išsigimimą (manieringumo, monotonijos, „šmaikštumo“ tiražavimą).

Savo autentikoje kultūros žaismė reiškiasi fundamentaliu bruožu – aplenkiančiu pasaulio, kaip kultūrinio kontinuumo, patiriančio pseudožaisminės masinės kultūros profanuojančios erozijos poveikį, „persimainymo“ įvadu.

Projektinis kreatyvumas ir konstruktyvizmas

Kultūros saviorganizacijos kokybė, paverčianti ją „sistema su refleksija“, stimuliuoja jos kūrybinio potencialo rutuliojimo intensifikaciją. Jei klasikinės linijinės kultūros paradigmos kontekste tai reiškia tradicijos ir novacijos dialektinius perėjimus, tai sinergetinis kultūros evoliucijos modelis neapsiriboja kokybinių pokyčių fiksacija, bet numano jų tikslškumo išvalgą ir jo evoliucinio vyksmo reguliavimą. Tai išvaduoja kūrybiškumą, orientuotą į „ribinius“ idealus ir vertybes iš teleologinių determinacijų „narvo“, o tradicinę kanonų kultūros struktūrą įkomponuoja į platesnį struktūrinį jos būvį – projektinę kultūrą.

Apskritai visuomenės kultūra kaip tikslinė veikla pati yra projektas („protoprojektas“), apibrėžtai darantis įtaką bet kuriems projektavimo aktams joje. Kaip toks, t. y. kaip objektyvi racionalios išvalgos forma, ji nurodo visuomenės veiklinės intencijos realizavimo būdus ir jos efektyvumo ribas, tad visumoje yra subjektyvi visuomenės kultūros būtinybės institucinė išraiška. Todėl iš esmės neegzistuoja *neprojektinės* veiklos, kaip ir *neveiklinio* projekto. Pasak dizaino teoretiko T. Maldonado, „veiksmas be projekto – tai žaidimas, o projektavimas be veiksmo – utopija“ (Maldonado, 1970: 31).

Todėl skirtingų kultūrų sąveikoje viena jų reiškiasi kaip projektas, kita – kaip jo realizacija. Ši modelinė sąveika liudija, kad kultūros ne šiaip sąveikauja, o papildo viena kitą, kurdamos apskritai visų veiklinių / subjektyvių ir objektyvių veiksmų kontinuumą. Kitaip tariant, kultūros projektyvumas reiškiasi taip: 1) akcentuojamas idealus būties funkcionavimo momentas; 2) dvasinės būties planas lemia tikslą, o materialus – priemonės; 3) galimybės tikrovė sąlygoja tikrovės galimybes.

Šiuo atžvilgiu būdingu projektinės kultūros bruožu laikytinas jos *virtualumas*. Klasikinė linijinė retrospektyva liudija, kad paprastai projektai kuriami realioms objektams, tačiau ši deterministinė intencija vienareikšmiškai nesaisto projektinės kultūros: nerealizuoti projektai yra ne mažiau svarbūs nei įkūnyti, nes, papildydami nelineinį alternatyvų

spektrą, jie kokybiškai praturtina potencialių tikslinių ir funkcinių kultūros galimybių horizontą. Fundamentaliu tokios potencialios ir aktualios kultūrinės įvairovės pavyzdžiu yra Renesanso kultūra, kurioje projektinė sąmonė pirmą kartą išsiskyrė iš Viduramžių sakralinio-kanoninio pasaulėvaizdžio.

Reikia pabrėžti, kad veiklinis ūkinis subjektas, išskylantis įvairiuose to laikmečio literatūros žanruose, neatsitiktinai susijęs su mitologine *triksterio* figūra – šelmiu, imituojančiu kultūrinę tikslingą veiklą, bet siekiančiu priešingų – kontrkultūrinių – tikslų. Jo nenusipėjamos, žaisminės intencijos atspindi perėjimo, t. y. projektinės epochos būseną ir jauseną. Būtent tokia figūra užtikrina kultūrinio proceso katalizę ir vienu metu tarnauja esamo, tačiau jau praeinančio, nykstančio kultūros projekto parodija. Jo transformacija vėlesniuose kultūros evoliucijos etapuose lemia projektinės sąmonės konfliktškumą, problemišumą ir dinamiškumą, atspindintį šiuolaikybės „kultūrinius užsakymus“. Pastaroji tendencija ypač raiškiai ir įvairiapusiškai išsikūnijo šiuolaikinės Amerikos projektinėje kultūroje, efektyviai transformuodama tradicinę politikos, ekonomikos, masinės kultūros, administravimo ir kt. dizainą (Пузанов, 1993).

Tautinio habituso procepcija

Specialaus dėmesio krizinio kultūros vystymosi refleksijai, jos ypatybių fiksavimui ir valdymui nusipelno pastarojo dešimtmečio Lietuvos kultūros transformacijos. Nėra beveik nė vienos visuomenės kultūrinės sistemos grandies ar srities, kuri šiandien nepatirtų fundamentalių sukrėtimų, pertvarkų, eksperimentų ir perkūros. Šiame procese besiformuojantiems naujiems santykiams, struktūroms, normoms ir vertybėms reikia neformalaus įvertinimo ir projektinės išvalgos. Socialinė-kultūrinė antropologija šiuo atveju negali adekvačiai ir visavertiškai atliepti savo paskirtį ir pašaukimą tik aprašydama, klasifikuodama ir katalogizuodama deviacijas ir novacijas, anomijas ir projekcijas, egzotiką ir artefaktus, būdingus dabar „disipuojančiam“ tradiciniam kultūriniam Lietuvos kosmosui. Jos kultūrinės sistemos evoliucija atveria nevienareikšmį – bifurkacinį ir fraktalizuotą – pasaulėvaizdį, kurio integracija ir juo labiau kreatyvumas neįmanomi be preliminarios kultūrologinės metodologinės refleksijos ir projektyvios-veiklinės orientacijos.

Pirmiausia tai susiję su socialinių, politinių ir kultūrinių pokyčių subjekto nustatymu. Kaip pati homogenizuota sovietinė visuomenė, taip

ir totalitarinė jos kultūra nedaug ką turi pasiūlyti dabarties ir perspektyvos uždaviniams, problemoms ir iššūkiams spręsti. Todėl svarbiausiu antropologiniu klausimu tampa žmogaus, kaip naujų kultūros prasmų konstruktorius savivaizdis, suprantamas kaip asmenybinės visovės branduolys. Jo paskirtis – asmenybės saviidentifikacijos išsaugojimas intensyvios sociokultūrinės transformacijos eigoje. Anksčiau pateiktų sociumo ir kultūros santykio modelių kontekste galima kvalifikuoti šiandieninės Lietuvos modernizacijos vyksmą kaip perėjimą iš pirmojo į antrąjį modelį, kai naujos kultūrinės prasmės ir socialinės reikšmės ne mechaniškai absorbuojamos į tradicinę socialinės egzistencijos audinį, o įsakmiai suponuoja naujų, adekvačių joms procesų, erdvių, „laukų“ ir pan. horizonto kūrimą. Tai atitinka K. Girtzo kultūrų polifonijos modelio sampratą, kurioje kultūra ne tik antropologizuojasi, bet ir personifikuojasi. Todėl svarbiausiu uždaviniu tampa ne tiek turinio, kiek kultūrų savitarpio difuzijos ir atsispindėjimo problema, skirianti ypatingą dėmesį jų riboms, vienodai priklausančių visoms tokių sąveikų dalyvėms, analizei. Kitų kultūrų studijos šiuo atveju tampa savos kultūros refleksijos *sine qua non*, dėl kurios tik ir įmanoma produktyvi savo pačių kultūros stereotipų ir prietarų kritika.

Ši postmoderno metodologijos siūloma išvalga atveria ne tik dabarties kultūrinės situacijos (įvykių) adekvataus suvokimo galimybę, bet ir naujų kartų kultūrinio tapimo modelių konstravimo perspektyvą. Apibendrintai tai reikštų prielaidų intensyvios inkultūracijos procesams užtikrinimą, kuris sąlygoja perėjimą į trečiojo modelio – valdomų ir projektuojamų sociumo ir kultūros santykių – lygį. Virtuali abipusė asmenybinių ir socialinių-vertybinių praktikų emanacija į numanomą ateitį apibūdinama *procepcijos* samprata, išreiškiančia preliminarų-projektyvų kultūros reikšmių ir prasmų konstravimą kaip savotišką apsauginę „kultūros juostą“, amortizuojančią globalinės kultūros iššūkių provokuojamas sociokultūrinės traumas (Генизаремский, 1996).

Postmoderno antropologiniuose diskursuose plėtojami teminiai modusai reikalauja atskiro specialaus tyrimo, todėl nužymimos tik bendresnės Lietuvos socialinės ir kultūrinės modernizacijos gairės, sąlyčiai ir sankirtos. Pirma, šiandien mūsų valstybės ir visuomenės suverenaus vystymosi eiga vis dar persmelkta tiesmuku ir linijiniu mimezium. Todėl skubotas, išviršinis modernumo sekimas išsiverčia drastiško postmoderno grimasomis, kurių pasekmė – gimstantys konjunktūriniai artefaktai ir simuliakrai politikoje, versle ir kultūroje. Drauge ignoruojama daugelis

aštrių problemų, paveldėtų iš praeities (pvz., socialinė ir kultūrinė trauma, suformuota imperinės sovietizacijos dešimtmečiais), kurių pasekmių likvidavimas iš tiesų tėra tik imitacinis ne tik valdžios, bet ir nemenkos visuomenės dalies latentiniu pritarimu. Todėl vykstančiose įvairių visuomenės sričių reformose regimos visos įmanomos priegijos ir strategijos – nuo autoritarinio pradėtų procesų reguliavimo iki chaotiško spontaniškumo ir anarchijos, kurios tikrovėje susipina, sukurdamos groteskiškas modifikacijas, iš anksto racionaliai projektuotose socialinėse praktikose. Mimetinis Lietuvos habituso pobūdis lemia jos savivaizdžio infliaciją šalies viduje ir moralinės-politinės reputacijos kontraversiškumą kitų valstybių kultūrinėse bendruomenėse.

Antra, dėl jau minėtų aplinkybių dialogizmas reiškiasi vienpusiškai. Remiantis M. Buberio dialogine koncepcija, galima interpretuoti šią situaciją kaip būvį „Aš–Tai“, kas modernu, atraktyvu, visuotinai pripažįstama, tolerantiška, pliuralistiška ir pan. Iš esmės tai mechaniško susitapatinimo bandymai, siekiant žūtbūt atitikti geidžiamą vesternizuoto civilizacinio-kultūrinio habituso lygį. Reali pasekmė – „second hand“ stiliaus, manierų, kalbos, laikysenos išsigalėjimas, pro kurių plyšius ir prasišviečia postkolonijinio žmogaus nevisavertiškumo kompleksai, neįveiktos „urvinės“ fobijos, nereflektuojamos grėsmės, rigidiškos autoritariškos moralinės nuostatos. Atitinkamai vyksta perėjimas prie antrojo, adekvataus minėtos tipologijos lygmens – „Aš–Tu“ kol kas mūsų visuomenės kultūrinėse ir socialinėse komunikacijose turi epizodišką pobūdį viešpataujant gilėjančiai socialinei atskirčiai ir kultūros audinio fragmentacijai.

Vis dėlto yra akivaizdu, kad minėtos adekvačios ir visavertės kultūrinės, socialinės ir dvasinės saviidentifikacijos perspektyvai alternatyvų nėra. Todėl svarbiu uždaviniu lieka ieškoti, išvelgti ir įvertinti ryškėjančius įvairiausiuose šiandienos įvykiuose, situacijose ir aplinkybėse žaismės probrėkšnius, liudijančius apie „Aš–Mes“ kultūrinių prasmių kristalizacijos procesą. Nacionalinių-lokalinių „sivaizduojamų bendruomenių“ (Andersonas) išiliejimas į universalistinių vertybių kontinuumą modernybėje suprantamas kaip persiliejimas, liudijantis apie savaugį ir valdomą, kryptingą visuminę prasmėkūros ir prasmėteigos redundanciją. Kitaip tariant, tik šiems procesams išibėgėjus, deklaruojamas nūdienos Lietuvoje prezentistinio tipo projektiškumas įgys visavertės procepcijos orientaciją ir holistinio kreatyvumo intenciją.

Išvados

Evoliucijos koncepto metodologinio turinio išplėtimas leidžia išvengti tradicinių tyrimo kliuvinių ir linijinės (tiesinės) prieigos vienpusiškumo. Kultūros saviorganizacija sinergetikos kontekste nustoja būti neparankios tiksliniam tyrimui stichijos (rudimento, nuosėdos) implikacijos.

Chaosu dialektikos kultūroje racionalus vertinimas atveria galimybes naujai įvertinti jau esamos empirinės medžiagos, anksčiau „nurašomos“ į „broką“, potencialą. Imanentiškai būdingas kultūros evoliucijai irracionalumas tampa euristišku ir provokatyviu kultūrantropologinio tyrimo instrumentu.

Kultūros refleksyvių modusų atskyrimas skatina metodologiškai produktyvų holistinį požiūrį į pačios kultūros tapsmo fenomenologinę dialektiką. Tuo pačiu metu visuminis matymas realizuojamas iš eilės skirtingų, tačiau tarpusaviai papildančių požiūrių ir prieigų.

Kultūrantropologinių tyrimų racionalumo daugiamatiškumas revizuoja teleologizmą, pakeisdamas jo hierarchinę vertikalę horizontalia projektyvumo heterogenija. Todėl tyrimo eiga tarsi pati save tikrina kiekviename objekto aprėpties etape. Projektyvumas leidžia modeliuoti ne tik patį procesą apskritai, bet ir jo tarpinius būvius, įprasminančius ir koordinuojančius bendrąjį kultūros evoliucijos vyksmą.

LITERATŪRA

- Maldonado T., *La speranza proquettuale*, Torino, 1970.
White L. A., *Ethnological Essays*, Albuquerque, 1987.
Генизартский О. И., Прощепция и виртуальность во всех возможных мирах, *Виртуальная реальность. Труды лаборатории виртуалистики Института РАН*, Вып. 1, Москва, 1996.
Культурология. XX век., Т. 2, Санкт Петербург, 1998.
Налимов В. В., *В поисках иных смыслов*, Москва, 1996.
Пузанов В. И., *Проектная культура Америки*, № 6, 8, 10, США, 1993.
Хейзинга Й., *Номо Ludens*, Москва, 1994.
Якимович А. К., Искусство непослушания. О художественном процессе Нового времени, *Вопросы философии*, № 5, Москва, 2006.

CREATIVITY OF THE ANTHROPOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF CHAOS

Kęstutis Šerpetis

Summary

The main subject of the analysis is the destiny of an evolution paradigm in cultural anthropology standpoints. The key purposes of the evolution methodology renaissance and the mental conditions for its heuristic intentions in the socio-cultural researches are studied.

Cultural anthropology is explained as a case of employment of the main features of such an interdisciplinary approach as synergetics. Symbolic order and creative chaos interaction might become a key to explain the cross-cultural peculiarities and its perception in the becoming of the global culture. Evolutionary analysis of different ways of the reflexive cultural development opens the possibilities for the purposeful intercultural planning.